

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԻԶԵՎԱՆԻ
ՄԱՍՆԱԸՅՈՒՂ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵԶ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ
ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

ԱՌԱՐԿԱ՝ « Աշխարհագրություն »

ՈՒՍՈՒՑԻՉ՝ Նելլի Ստեփանյան Գառնիկի

Ա.Ա.Հ.

ԽՄԲԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ՝ Դոցենտ, Գ. Մ. Հովհաննիսյան

գիտական աստիճան, կոչում, Ա.Ա.Հ.

ստորագրություն

ԻԶԵՎԱՆ 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....3

ԳԼՈՒԽ 1 ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ ՈՐՊԵՍ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՀԻՄՆԱՔԱՐ ԵՎ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՂ 4

ԳԼՈՒԽ 2 ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ 8

ԳԼՈՒԽ 3 ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐՆ ՈՒ ՄԻՋԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ` ՈՐՊԵՍ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄ.....11

    ԳԼՈՒԽ 3.1 ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ
    ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ.....13

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 20

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....21

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը: Ամեն դարաշրջան իր խնդիրներն ու պահանջներն է թելադրում դպրոցին: Կրթական նոր քաղաքականությամբ կարևորվում է ուսուցչի դերը՝ որպես բովանդակության մշակողի, որպես նորարարի: Կրթակարգը ուսուցչի գործունեության ուղեկիցն է լինելու: Սերունդները հաջորդում են սերունդներին և փոխվում է նրանց հետաքրքրությունների շրջանակը, նրանց պահանջները, կրթության մասին վերաբերմունքը, փոխվում են իրենք, փոխվում է արժեքային համակարգը: Եվ ուսուցիչները տեղեկատվության հոսքի աճին զուգընթաց սկսում են նոր տեղեկությունները նորովի ուսուցանելը, կյանքում կիրառելի գիտելիքներով ու կարողություններով օժտված անհատ ձևավորելը: Սա է պատճառը, որ ուսուցիչն իր աշխատանքին զուգահեռ պարբերաբար վերապատրաստվելու, մասնագիտական նորություններին և դասավանդման նոր մեթոդներին ու ռազմավարություններին ծանոթանալու հնարավորության կարիք ունի: Առանձնապես կարևորելով հանրակրթության պետական կրթակարգում ընդգծված պահանջը կարողությունների, հմտությունների և որոշակի արժեքային համակարգի ձևավորման վերաբերյալ՝ կանգ ենք առել երեխաների ուսումնառության ընթացքում արժեքային համակարգի ձևավորման վրա: Այս հարցին հարկավոր է անդրադառնալ յուրաքանչյուր դասի նպատակները նշելիս ու ձևակերպելիս: Դրանք ընդհանուր բնույթ չպիտի ունենան, այլ խիստ որոշակի և հստակ:

Հետազոտության նպատակը: Աշխատանքը նպատակ ունի բացահայտելու առարկայի դասավանդման ընթացքում սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորման գործընթացի էությունը:

Հետազոտության խնդիրները: Առաջադրված նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է լուծել հետևյալ խնդիրները.

1. Ուսումնասիրել թեմային վերաբերող գիտաուսումնական գրականությունը,
2. Վերլուծել դասապրոցեսը,
3. Սահմանել արժեքային համակարգի ձևավորման ուղիները,
4. Սերտորեն համագործակցել գործընկերների հետ:

Սույն հետազոտական աշխատանքը բաղկացած է ներածական մասից, երեք գլուխներից, եզրակացությունների բաժնից և օգտագործված գրականության ցանկից:

ԳԼՈՒԽ 1 ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ ՈՐՊԵՍ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՀԻՄՆԱՔԱՐ ԵՎ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՂ

Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորմանն անդրադառնալիս նպատակային ենք համարում խոսել մանկավարժական մշակույթի, դրա ձևավորման և կիրառման մասին՝ գտնելով, որ ուսուցիչը նախ ինքը պետք է լինի այդ արժեքային համակարգի կրողը: Մանկավարժական մշակույթի խնդրի հետազոտության սկիզբը կարելի է համարել 20-րդ դարի 70-80-ական թվականները, երբ մանկավարժական մշակույթը սկսեց դիտարկվել որպես մշակույթի դրսևորում և հասարակության հոգևոր գործունեության որոշակի արտահայտություն: Ընդհանուր մշակույթը և մասնագիտական մշակույթը դիտարկվում են փոխադարձ կապի մեջ և փոխապայմանավորված են միմյանցով: Ուսուցչի մանկավարժական մշակույթը ձևավորվում և զարգանում է ընդհանուր մշակույթի հիման վրա և ունի իմացական-ճանաչողական, տեղեկատվական, հաղորդակցական գործառույթներ: Կրթության անձնակողմնորոշիչ հայեցակարգի ձևավորման արդյունքում սկսեցին ուսումնասիրվել մանկավարժական մշակույթի առանձին կողմեր՝ բարոյաէթիկական, հաղորդակցական: Ներկայումս «մանկավարժական մշակույթ» հասկացությունը ներառում է և՛ հոգեբանամանկավարժական գիտելիքները, և՛ մանկավարժի էթիկան, տակտը, մանկավարժական տեխնիկան, խոսքի մշակույթը, մեթոդական վարպետությունը, անձնային հատկանիշները: Այս մոտեցումը մեծ մասամբ պայմանավորված է նրանով, որ «մանկավարժ» հասկացությունը բովանդակում է մասնագիտությունը, սոցիալական դերը, գործունեության ձևը, անձի ուղղվածությունը:

Մանկավարժական մշակույթը ուսուցման և դաստիարակության գործընթացում դրսևորվում է որպես ամբողջական համալիր՝ ներառելով ոչ միայն ընդհանուր գծեր, այլև յուրաքանչյուր դասավանդողի անձնային հատկանիշները: Մանկավարժական մշակույթի տիրապետման գործընթացը բազմաշերտ և երկարատև գործընթաց է, որը պահանջում է անընդհատ ինքնակատարելագործում, ինքնակրթություն և ինքնազարգացում: Մանկավարժական մշակույթը մանկավարժական գործընթացի պայմաններում ընդհանուր մշակույթի յուրահատուկ դրսևորում է: Վ. Ա. Բարաբանշչիկովը մանկավարժական մշակույթի հիմնական բաղադրատարրեր է դիտարկում հոգեբանամանկավարժական գիտելիքների իմացությունը, բարոյական

անբասիր կերտվածքի, մտավոր և հուզական հատկանիշների ներդաշնակ գուգակցումը, գիտական, մանկավարժական, հետազոտական ունակությունների համատեղումը, մեթոդամասնագիտական հմտությունները, անընդհատ ինքնակատարելագործումն ու պահանջկոտությունը իր գիտելիքների նկատմամբ¹ :Մի շարք հետազոտողներ, ելնելով այսօրվա իրականությունից, որում առկա են կրթության մարդասիրացման կայուն միտումներ, փորձ են անում տալ 21-րդ դարի ուսուցչի լիարժեք նկարագիրը: Վ. Ի. Անդրենը ներկայացնում է երրորդ հազարամյակի ուսուցչի անձի մոդելը, որին հատկանշական են՝

- Կրթվածություն
- մշակույթի զարգացվածություն, ստեղծագործական ինքնագարգացում,
- հոգևոր զարգացած ներաշխարհը,
- ստեղծագործական հատկանիշները
- ազատությունը
- մարդասիրությունը
- քաղաքացիական ակտիվությունը
- մրցունակությունը
- հաղորդակցումը մշակույթին²:

Մարդկության կողմից ստեղծված նյութական և հոգևոր արժեքներն իրենց արտացոլումն են գտնում կրթության և դաստիարակության բովանդակության մեջ, մանկավարժի ստեղծագործական գործունեության միջոցներում: Մանկավարժական մշակույթը ընդհանուր մշակույթի մի մասն է, այդ մասին ժամանակին գրել են Յան Ամոս Կոմենսկին, Մ. Վ. Լոմոնոսովը, Կ. Դ. Ուշինսկին: Ըստ Վ. Ա. Սուխոմլինսկու՝ մանկավարժական մշակույթի մեջ պետք է առանձնացնել հետևյալ բաղադրիչները՝

- մարդասիրությունը, աշակերտի մտքին և սրտին անմիջականորեն դիմելը,
- իր առարկայի խոր իմացությունը, մանկավարժական գործընթացի բոլոր նրբություններին տիրապետելու ունակությունը, մանկավարժի հուզականությունը, զգայունակությունը, զգացմունքայնությունը,

¹ А. В. Барabanщиков, Проблемы педагогической культуры преподавателей вузов (к вопросу о сущности педагогической культуры) // Советская педагогика, 1981, № 1, с. 73

² Железovская Г. И., Формирование педагогической интеллектуальной культуры // Педагогика, 1995, № 2, с. 55

- գործունեության տարբեր ձևերում երեխայի անհատական, տարիքային, հոգեբանական առանձնահատկությունների ուսումնասիրման մեթոդների հարստությունն ու բազմազանությունը,
- մանկավարժի ստեղծագործական լաբորատորիայի առկայությունը,
- մանկավարժի գործունեության մեջ հոգեբանական ամուր հիմքը,
- ուսուցչի լեզվական մշակույթը, խոսքի մասշտիլությունը, տրամաբանությունը, դիտողականությունը, ինքնավերահսկումը, արտահայտչամիջոցների հղկվածությունը³ :

Մանկավարժի վարքը ուսուցչի անհատական մանկավարժական մշակույթի դրսևորումն է: Մանկավարժական մշակույթը այն հիմնաքարն է, որի վրա ձևավորվում է ուսուցչի մանկավարժական վարպետությունը: Մանկավարժական մշակույթը մի կողմից ըմբռնվում է որպես ուսուցչի հոգևոր-բարոյական մշակույթ, մանկավարժական գործունեության մշակույթ, մտածողության, ստեղծագործական մշակույթ, գործունեության մեջ ինքնարտահայտման և անդրադարձ կատարելու ունակության, երեխային հոգեբանամանկավարժական աջակցության մշակույթ:

Այսպիսով՝ մանկավարժական մշակույթը ձևավորվում և զարգանում է ընդհանուր մշակույթի հիման վրա: Այն հոգեբանամանկավարժական համոզմունքների և վարպետության, ընդհանուր զարգացման և մասնագիտական-մանկավարժական հատկանիշների միասնությունն է: Միաժամանակ մանկավարժական մշակույթը տարբեր «մշակույթների» իմացական, հաղորդակցական, մեթոդաբանական, խոսքի զարգացման և այլն, պարզագույն հանրագումար չէ: Դա ամբողջական կրթություն է, որը դրսևորվում է մի կողմից՝ որպես ուսուցչի մանկավարժական վարպետության բաղադրիչ, մյուս կողմից՝ որպես մանկավարժական վարպետության ձևավորման գործընթացում ձեռք բերված արժեք:

Օրվա հրամայականն են դառնում ուսուցման նոր մեթոդների որոնման, կրթության բովանդակության նորացմանը միտված աշխատանքները: Անընդհատ փոփոխվող աշխատանքային միջավայրում, արագորեն վերակազմավորվող աշխատաշուկայում ավելի ու ավելի է կարևորվում որակյալ ուսուցման և որակյալ մասնագետների պահանջը, ինչը բնականորեն նպաստում է հանրակրթության դերի

³ Сухумлинский В. А., Избранные педагогические сочинения в 3 т., т. 1, стр. 87

բարձրացմանը: Կրթությունը դառնում է հասարակության զարգացման խթանիչ ուժ՝ միաժամանակ ապահովելով նաև մարդկային համակեցության ներդաշնակ պայմաններ հասարակության բոլոր շերտերի համար: Հանրակրթության ոլորտում տեղի ունեցող համակարգային փոփոխությունները, որոնք պայմանավորված են համաշխարհային զարգացումներով, ենթադրում են ուսուցման ավանդական մոտեցումների վերանայում և վերախմաստավորում, կրթության ոլորտում ազգային առանձնահատկությունների և միջազգային փորձի արդյունավետ համադրում: Բայց նախ և առաջ ուսուցիչն ինքը պետք է լինի այդպիսին: Անդրադառնանք ուսուցչի կերպարին և դերին:

Ուսուցչի համար կարևոր է իր պրակտիկ գործունեության վերլուծության, կատարելագործման, ինքնազարգացման, շարունակական կրթության համար գիտամանկավարժական տեսական գիտելիքներից օգտվելու կարողությունը:

Տեսությունը, որը չի հիմնվում պրակտիկայի վրա, անհիմն է, և կրում է մտահայեցողական բնույթ: Մանկավարժական հետազոտությունը ինքնանպատակ չէ, այն պետք է արտացոլի առաջավոր փորձը, ստուգվի պրակտիկայում և նպաստի ուսումնադաստիարակչական խնդիրների լուծմանը: Առանց պրակտիկ գործունեության խոր և համակողմանի վերլուծության անհնար է նախանշել ուսումնադաստիարակչական գործընթացի զարգացման ուղիները:

Որպեսզի հասնենք ցանկալի արդյունքի մենք սահմանել ենք որոշակի քայլարշավ.

1. ստեղծել ենք բարյացակամ միջավայր,
2. ապահովել, որ բոլորի ձայները լսելի լինեն,
3. ընտանիքներին ընձեռել ենք մեզ հետ համագործակցելու հնարավորություն,
4. առաջնորդվել ենք մեր աշակերտների անհատական կրթական կարիքներով,
5. աջակցություն ենք ստացել դպրոցի տնօրենից՝ համագործակցել կոլեգաների հետ, մասնակցել դասապրոցեսներին, փոփոխել դասացուցակը
6. Համատեղ դասավանդումը սկսել ենք փոքր քայլերից. նախ վերցրել ենք մեկ առարկա՝ աշխարհագրություն , հետո աստիճանաբար , սովորողների համար աննկատ կերպով նաև համատեղել մնացած առարկաները դասավանդող ուսուցիչների ջանքերը:

ԳԼՈՒԽ 2 ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ

Դաստիարակությունը որոշակի տեխնոլոգիաների համակարգ է, որն ուղղված է երեխայի անձի նպատակաուղղված ձևավորմանը՝ հասարակական, արտադրական, մշակութային կյանքին նախապատրաստելու համար: Դաստիարակությունն իրականացվում է ընտանիքի և դպրոցի համատեղ գործունեության ընթացքում, նախադպրոցական և արտադպրոցական հաստատություններում, հիմնարկություններում, մանկական, երիտասարդական, հասարակական կազմակերպություններում:

Դաստիարակությունը դաստիարակողի և դաստիարակվողների նպատակաուղղված, նպատակասլաց գործունեության ընթացքն է, որի շնորհիվ լուծվում են դաստիարակվողների անձի ձևավորման, զարգացման հիմնախնդիրները: Կարելի է ասել՝ դաստիարակությունը նպատակասլաց ներգործությունների ամբողջական համակարգ է: Այն մանկավարժական գիտության շատ դժվարին բնագավառներից է, որն ունի մի շարք առանձնահատկություններ⁴:

Արժեքային համակարգի ձևավորման մասին խոսելիս նպատակահարմար ենք գտնում նախ անդրադառնալ դաստիարակությանը և կարևորելով բարոյական, հայրենասիրական, աշխատանքային դաստիարակությունը կարող ենք տալ հստակ սահմանում. արդյոք ո՞րն է սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորման գործընթացի էությունը:

Հաշվի առնելով դաստիարակության առանձնահատկությունները, իսկ դրանք ենք.

- օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնների հանդես գալը,
- միանգամից չերևացող կողմը,
- երկարատևությունը,
- կոմպլեքսային բնույթը,
- երկկողմանի և ամբողջական բնույթը:

Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորման ընթացքում դրսևորվորվում է դաստիարակությունն իր բոլոր

⁴ Ա. Ամիրջանյան, Ա. Ս. Սահակյան, Մանկավարժություն, Երևան, 2005, էջ 275,

առանձնահատկություններով: Այսպիսի հետևություն մենք արել ենք դասապրոցեսի ընթացքում արժեքային համակարգի ձևավորման ժամանակ :

Անդրադառնանք նախ բարոյական դաստիարակությանը: Բարոյական դաստիարակությունը հասարակական գիտակցության այն ոլորտներից է , որը կյանքի բոլոր բնագավառներում մարդկանց վարքը կարգավորելու գործառնություն է կատարում⁵:

Աշխարհագրության դասերին մենք անդրադարձել ենք հայրենի բնաշխարհին, ցույց տվել նրա շքեղ բնությունը, ապրելու և գործելու բնակլիմայական հարմար պայմաններին, կենդանական և բուսական աշխարհի բազմազանությանը և այլն:

Արժեքային համակարգ են ձևավորում մեր հայ մեծերի հանճարեղ ստեղծագործությունները, որոնք ուսուցանվում են գրականության դասաժամերին, իսկ աշխարհագրության դասերին անդրադառնում ենք նրանց ծննդավայրին, աշխարհագրական դիրքին, առանձնահատկություններին և այլն: Այդ ստեղծագործություններից է Խաչատուր Աբովյանի <<Վերք Հայաստանին>>: Աբովյանն իր <<Վերք Հայաստանի>> վեպով բացահայտում, արժևորում է հայոց ազգի հայրենասիրությունը, ֆիզիկական, հոգևոր ու բարոյական հարստությունը, Ապարանի, Քանաքեռի և Երևանի շքեղ բնությունը:

Վերլուծելով Հովհաննես Թումանյանի հայրենասիրական ստեղծագործությունները աշակերտները կարողանում են արժևորել ու ներկայացնել Թումանյանի բացառիկ հայրենասիրությունը, ներշնչվում են հայրենասիրական վեհ գաղափարներով, Լոռվա բնաշխարհով, օրինակ «Անուշ» պոեմն ընթերցելը բավական է հասկանալու համար, թե ինչ շքեղ բնություն ունի Լոռին, միևնույն ժամանակ համագործակցելով Գրականության և ինֆորմատիկայի ուսուցիչների հետ մենք կարող ենք պատրաստել սահիկաշար Լոռվա բնության մասին և օգտվել աշխարհագրության դասագրքից ներկայացնել բնաշխարհն ու աշխարհագրական դիրքը:

Րաֆֆու հայրենասեր հերոսներն էլ, ճանապարհորդելով Հայաստան աշխարհի ամբողջ տարածքով, տեսնելով ամեն ինչ՝ արժևորում են հայրենիքը՝ ասելով հայ մարդուն, թե դա քոնն է, որտեղ ապրել են քո նախնիները, որտեղ մեռել են քո նախնիները, դու էլ պետք է այնտեղ մեռնես: Վարդանը, Ասլանը, Կարոն, հայ ֆիդայու

⁵ Ա. Ամիրջանյան, Ա. Ս. Սահակյան, Մանկավարժություն, Երևան , 2005, էջ 356,

նախատիպերն են և քաջության, պայքարի օրինակ են եղել ազգային երիտասարդության համար և դարձել ազգային գաղափարախոսներ: Բաֆֆու բոլոր հայրենասեր հերոսները՝ Դավիթ Բեկը, Ստեփանոս Շահումյանը, Մխիթար Սպարապետը, Բայանդուր իշխանը, Թորոս իշխանը, Մելիք Փարսադանը և ուրիշներ ֆիզիկական ու հոգևոր մեծ ուժի տեր մարդիկ են, որոնց համար հայրենիքը սրբություն է: Նրանք մարդկային բարձր առաքինություններ կրողներ են: Հանուն ազգի ու պետության ճակատագրի Սամվելը մեղանշում է ծնողական սրբության դեմ: Սամվելը համոզված է, որ հայրենիքը բացարձակ է, իսկ մյուս բոլոր զգացմունքները՝ մասնավոր:

Մուրացանի Գևորգ Մարգպետունի վեպով նույնպես կարևորվում ու արժևորվում է հայ ժողովրդի ուժն ու միասնությունը, անձնուրացությունը, իսկական հայրենասիրությունը, անձնագոհությունը, արդարամտությունը, ամուր ընտանիքը և մարդկային մյուս բոլոր բարձրագույն առաքինությունները: Մենք գտնում ենք, որ սովորողների հայրենասիրական դաստիարակության համար կարևոր դեր են խաղում մեծ հայրենասերների, ֆիդայիների, Անդրանիկի, Նժդեհի, Դրոյի, Թևանի ապրած կյանքն ու գործունեությունները, Սարդարապատի հերոսներ Դանիել Բեկ և Պողոս Բեկ Փիրումյանների, Սիլիկյանի անմոռաց կերպարները, Ղարաբաղյան պատերազմում անմահացած հերոսների, աշխարհահռչակ գորավարներ Բաղրամյանի, Բաբաջանյանի, Խանփեթյանցի, Իսակովի հավերժող օրինակները և , իհարկե, 44-օրյա պատերազմում անմահացած մեր հերոսներն իրենց սխրանքներով, որոնց շարքում են Ալբերտ Հովհաննիսյանը, Շահեն Գալստյանը, Ալեն Մարգարյանը, Էդվարդ Բաբայանը և այլոք:

Աշխարհագրություն առարկայի շրջանակներում սովորողների մոտ ձևավորվում է հայրենիքի՝ որպես պետության գիտակցումը, նրա դերի, նշանակության ընկալումը: Դա հնարավորություն է տալիս ոչ միայն ընկալել թե որտեղ է գտնվում հայրենիքը, այլև թե ինչ բնական ռեսուրսներով է օժտված, ինչպիսի տնտեսություն, կլիմա, դիրք ունի, ինչպիսի արտաքին հարաբերություններ է ձևավորել և այլն: Այս ասպեկտով զարգանում է սովորողի աշխարհայացքը՝ հայրենիքը տարածության և ժամանակի մեջ դիտարկելու միջոցով:

**ԳԼՈՒԽ 3 ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐՆ ՈՒ
ՄԻՋԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ` ՈՐՊԵՍ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄ**

Աշխարհը փոխվում է արագընթաց տեմպերով և անկանխատեսելիորեն: Տեղեկատվությունն ու գիտելիքները ձևավորում են մեր աշխարհայացքը: Այն ինչ մի ժամանակ թվում էր հավերժական ու անփոփոխ, այսօր միայն հարաբերական է կամ նույնիսկ ամբողջությամբ՝ սխալ:

Դասավանդման խնդիրների լուծման նպատակով համագործակցային ուսուցումը ուսուցիչների կողմից փորձարկվող միջոցներից մեկն է: Չնայած իր տարածմանը ուսուցիչների շրջանում և երկարատև պատմությունը, այն չի գտել լայն կիրառում: Դրա պատճառն ամեննին սովորողների առաջընթացի և ընդհանուր զարգացման վրա համագործակցային ուսուցման դրական ազդեցության վկայությունների բացակայությունը չէ: Իրականում, համագործակցային ուսուցումը ժամանակակից կրթության, դասավանդման և ուսուցման ամենաշատ ուսումնասիրված ոլորտներից մեկն է: Կարճ ասած՝ գիտելիքների հասարակությունում անհրաժեշտ գիտելիքների և հմտությունների ուսուցման վերաբերող հետազոտությունների արձագանքները բավական խոստումնալից են:

Խիստ կարևոր է իրարից տարբերել ավանդական խմբային աշխատանքը և համագործակցային ուսուցումը: Համագործակցային մանկավարժության նպատակն այնպիսի մեթոդների կիրառումն է, որոնք ուսման գործընթացը վերածում են սոցիալական շփման:

Այսօր արդեն ամբողջ աշխարհում համագործակցային ուսուցումը դիտարկվում է որպես ավանդական մեթոդներով ուսուցման գործընթացի լավագույն այլընտրանք: Համագործակցային ուսուցման նպատակները չեն սահմանափակվում միայն գիտելիքների ձեռքբերմամբ, այստեղ առաջնային են նաև սոցիալական հմտությունների, փոխհաղորդակցական կարողությունների ձևավորման լայն հնարավորությունները և իհարկե աշխարհայացքի ընդլայնումը: Միայն համագործակցային ուսուցման դեպքում են երեխաները լայն հնարավորություն ունենում միասին աշխատելու, սովորելու, ստեղծագործելու, իրար օգնելու, զարգանալու:

Համագործակցային ուսուցման հիմնական գաղափարը միասին սովորելն է, այլ ոչ թե ինչ-որ մի բան միասին կատարելը: Պետք է միշտ նկատի առնել այն հանգամանքը, որ աշակերտներին մի սենյակում նստեցնելը, մի խմբում ընդգրկելը, նույն առաջադրանքը տալը դեռևս բավարար չեն համագործակցային ուսուցման մասին խոսելու համար: Ոչ բոլոր խմբերը կարելի է համարել համագործակցային:

Փոքր խմբերով աշխատանքներ կիրառելու սկզբնական փուլում համագործակցային ուսուցման հավանականությունը նվազ է: Բայց պետք է հետևողականորեն ձգտել համագործակցային ուսուցման մթնոլորտի ստեղծմանը, որպեսզի արդարացված ու արդյունավետ լինի փոքր խմբերով աշխատանքը⁶:

Համագործակցային ուսուցումն ակնկալում է ուսուցչի դերի փոփոխություն. ուսուցիչն առաջնորդում և ուղղորդում է դասարանը՝ ստեղծելով փոխադարձ վստահության մթնոլորտ և համագործակցությունը խթանող միջավայր: Ուսուցիչը հրամայողից վերափոխվում է հրահանգչի, աջակցողի և դիտարկողի:

Համագործակցային ուսուցման ընթացքում ուսուցիչը ստանձնում է մեծ թվով պարտականություններ՝

- դասերի, վարժությունների, առաջադրանքների պլանավորում.
- սովորողների խմբերի ձևավորում.
- սովորողների տեղաբաշխում.
- առաջադրանքի ներկայացում, և բացատրում.
- խմբային աշխատանքի հսկողություն և անհրաժեշտության դեպքում միջամտություն.
- օգնություն սոցիալական հմտությունների զարգացման հարցում, գնահատում:

Համագործակցային ուսուցման հիմնական մեթոդներից են՝ աշակերտների թիմային առաջադիմություն, խճանկար, շրջագայություն պատկերասրահում, խմբային հետազոտություն: Անդրադառնանք մեր կիրառած մեթոդներին և ներկայացնենք, թե ինչպես ենք ձևավորում արժեքային համակարգ աշխարհագրության դասավանդման ընթացքում:

---

⁶ Հովհաննիսյան Ա., Հարությունյան Կ., Խրիմյան Մ., Խաչատրյան Ս., Բայաթյան Ն., Ալեքսանյան Լ., Պուրուկուրու Վ., Համագործակցային ուսուցում, Երևան, «Անտարես» հրատ., 2006, 120-121 էջ:

ԳԼՈՒԽ 3.1 ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Աշխարհագրության դասին սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորման և ցանկալի արդյունքի հասնելու համար ուսուցիչը պետք է կարողանա դասը կազմակերպել՝ հաշվի առնելով և համադրելով ժամանակակից աշխարհագրության և մանկավարժության ձեռքբերումները: Դասավանդման ժամանակակից մեթոդներից ներկայացնենք ԽԻԿ (Խթանում, Իմաստի ընկալում և կշռադատում) համակարգը:

ԽԻԿ-ը ժամանակակից ուսուցման մեթոդների համակարգ է, որը ուսուցման գործընթացը բաժանում է հետևյալ փուլերի՝

- Խթանում
- Իմաստի ընկալում
- Կշռադատում

Խթանման փուլի հիմնական նպատակներն են. նոր նյութի վերաբերյալ սովորողների գիտելիքների բացահայտում, քննարկվելիք նյութի մեջ ներգրավելու միջոցով սովորողների ակտիվացում, աշակերտների մոտ գիտելիքներ և հմտություններ ձեռք բերելու ձգտման ձևավորում: Դասի Խթանման փուլում նպատակահարմար են կիրառել փոխներգործուն ուսուցման մեթոդները՝ մտազրոհ, խմբավորում, պրիզմա, մտածիր-գույգ կազմիր-քննարկիր, ձևագնդի, հինգ բույսերից ազատ շարադրանք: Իմաստի ընկալման փուլի նպատակներից են սովորողների մեջ հետաքրքրության աճի պահպանումը, տեղեկատվության ընկալման ինքնավերահսկման ապահովումը, նոր և հին տեղեկատվության շաղկապումը և իմացության նոր կառույցի ստեղծումը:

Դասի Իմաստի ընկալման փուլում նպատակահարմար են կիրառել փոխներգործուն ուսուցման մեթոդները՝ T-աձև աղյուսակ, գաղափարների քարտեզ, Վենի դիագրամ, փոխգործուն նշանների համակարգ, խորանարդում, երեք բանալի և մեկ կողպեք և համագործակցային ուսուցման՝ խճանկար, շրջագայություն պատկերասրահում:

Կշռադատման փուլի նպատակներից են սովորողի նոր ստացած տեղեկատվությունը իր բառերով արտահայտելու կարողությունը, նոր գիտելիքների միաձուլումը ունեցածին և դրանց աստիճանական ինտեգրումը: Մեթոդներ, որոնք նպատակահարմար են կիրառել դասի կշռադատման փուլում. քառաբաժան, խորանարդում:

Դասապրոցեսն ավելի արդյունավետ, հետաքրքիր և հիշարժան դարձնելու համար կարելի է պարբերաբար դասից մի քանի բույս տրամադրել նախապես պատրաստված նյութի ներկայացմանը աշակերտի, աշակերտների խմբի կամ ուսուցչի կողմից:

Ներկայացնենք այդպիսի մի քանի օրինակներ: Աստղային երկնքի լուսանկարում (երկրի շրջապտույտը ցուցադրելու համար): Եթե աշակերտներն աստղային երկինքը լուսանկարում են շտատիվի վրա ամրացված խցիկով, և լուսակայումը դրված է 1-2 ժամի վրա, ապա հնարավոր է գեղեցիկ կերպով ցուցադրել աստղերի շարժը: Ցանկալի է, որ լուսանկարելիս Բևեռային աստղը գտնվի տեսադաշտի կենտրոնում՝ ցուցադրելու, որ այն անշարժ է մնում, իսկ Երկիր մոլորակի առանցքը տվյալ պահին ուղղված է դեպի այդ հեռավոր աստղը: Աստղերի տեսանելի շարժը լուսանկարում կերևա փոքր համակենտրոնացված շրջանակների տեսքով: Լուսանկարները կարելի է տպել կամ ցուցադրել դասարանում: Ամառային արձակուրդի ժամանակ այցելած երկրի, տարածաշրջանի կամ տեսարժան վայրերի մասին ներկայացում պատրաստելու համար անձնական նկարների օգտագործում: Հանձնարարել աշակերտին պատրաստել նյութ այն վայրի աշխարհագրական տվյալների մասին, որտեղ անցկացրել է ամառային արձակուրդը: Այդ վայրի աշխարհագրական դիրքը, բնակլիմայական առանձնահատկությունները և այլն: Առավել պատկերավոր ներկայացում ապահովելու համար աշակերտը կարող է օգտվել արձակուրդի ժամանակ արված անձնական նկարներից: Հրաբխային երևույթների մասին հայտարարությունների տախտակի կամ ցուցադրության պատրաստում: Յուրաքանչյուր աշակերտ առանձին կարող է պատրաստել հայտարարությունների տախտակ, սակայն համագործակցության և աշխատանքի բաժանման առավելությունները հաշվի առնելով՝ այն առավել նպատակահարմար է պատրաստել փոքր խմբերով. այս եղանակն առավել արդյունավետ և արագ է: Այս թեման բավականին ընդգրկուն է, ուստի թիմերը պետք է վերցնեն առավել կոնկրետ թեմաներ կամ կարող են ընտրել նախանշված ենթաթեմաների շարքից (օրինակ՝ ժայռի տեսակները, հրաբխայնությունը, Վեգուվի ժայթքումը և այլն): Չնայած գրքերում, թերթերում և համացանցում հրաբխայնության մասին շատ տեղեկություններ կան, տվյալներ հավաքագրելիս կամ ներկայացնելիս կարող են խնդիրներ առաջանալ՝ կապված հայտարարությունների տախտակում տարածության սահմանափակ լինելու

հետ: Դա նշանակում է, որ պետք է ընտրվեն սահմանափակ քանակով նկարներ և տեքստ: Տեսարժան լուսանկարները, ինքնուրույն պատրաստված գծապատկերները և պատկերներն առավել հետաքրքիր են դարձնում նման ցուցադրումները: Խրախուսելի է վերջին մի քանի տարիների ընթացքում տեղի ունեցած ամենակործանարար երկրաշարժերի մասին տեղեկությունների ներառումը:

Դպրոցի շրջակայքի քարտեզի պատրաստում: Համակարգչային ծրագրերի օգնությամբ խումբը կազմում է դպրոցի շրջակայքի քարտեզ: Տվյալները կարելի է ձեռք բերել չափումներ իրականացնելու միջոցով, սակայն, առկայության դեպքում, կարելի է օգտագործել նաև հին քարտեզներ և տիեզերքից նկարված լուսանկարներ: Բհարկե, աշխատանքը պետք է բավարարի իրական քարտեզին ներկայացվող բոլոր պահանջները, օրինակ՝ այն պետք է լինի ճշգրիտ, ընկալելի, հստակ, պետք է նշված լինի մասշտաբը և այլն: Որտեղ անցկացնել արձակուրդը: Այս վարժության համար դասարանում ձևավորվում են 3 կամ 4 անձից բաղկացած խմբեր: Ընտրվում է որևէ տարածք կամ տեսարժան վայր, ուր կարելի է ճամփորդություն կազմակերպել: Տվյալ վայրի մասին համացանցից կարելի է տեղեկություններ գտնել և պատրաստել 8 բույս տևողությամբ ներկայացում, որտեղ ներկայացված կլինի, թե ինչ կարելի է տեսնել տվյալ վայրում, ինչ պատմական (աշխարհագրական), կենսաբանական յուրահատկություններ ունի այդ վայրը, որքան կարժենա ճամփորդությունը, ինչպես հասնել նպատակակետ և այլն: Անձրևոտ օրը...:

Աշակերտները բաժանվում են խմբերի և ուսումնասիրում իրենց մայրաքաղաքում զբոսաշրջությանը վերաբերող կայքերը, որոնցում զբոսաշրջային ծրագրեր և հայտնի տեսարժան վայրերի այցելություններ են առաջարկվում: Նրանք պետք է տեսարժան վայրերի և հնարավոր ժամանցի մասին տեղեկություններ հավաքեն: Աշակերտները հեշտությամբ կարող են գտնել արևոտ օրերին զբոսաշրջիկների համար բացօթյա տեսարժան վայրեր այցելություններ կազմակերպելու վերաբերյալ մեծ ծավալի տեղեկություններ: Այս անգամ, սակայն, նրանց առաջադրանքն այնպիսի շրջագայություններ առաջարկելն է, որոնց քաղաք այցելած զբոսաշրջիկները կարող են մասնակցել անձրևոտ օրերին: Այս նպատակով անհրաժեշտ է կազմել այդ վայրերի և ժամանցի տարբերակների ցանկ, հավաքել նկարներ, քարտեզներ և դրանց առնչվող այլ անհրաժեշտ տեղեկություններ: Դրանց

միջոցով աշակերտները պետք է պատրաստեն թռուցիկ, որը կպարունակի համապատասխան երթուղիները, քարտեզները, հետաքրքրությունը շարժող գովազդներ, նկարներ և այլն: Թռուցիկը պետք է լինի այնպիսին, որ այն հնարավոր լինի տալ իրական զբոսաշրջիկներին, այսինքն՝ այն պետք է լինի տեղեկատվական, հասկանալի և գրավիչ, առաջարկի ժամանցի լայն հնարավորություններ: Առաջադրանքն ավարտելուց հետո դասարանում կազմակերպվում է «զբոսաշրջության տոնավաճառ», որի ընթացքում աշակերտները փորձում են իրենց փաթեթները վաճառել «հաճախորդներին»: Հնարավորության դեպքում զբոսաշրջության տոնավաճառին կարելի է հրավիրել այլ դասարանների աշակերտներին՝ իրավիճակն ավելի իրական դարձնելու նպատակով: Հետագա հնարավորությունները:

- Հնարավորության դեպքում, շրջագայությունների ամենից շատ ուղեգրեր «վաճառած» խումբն իր իսկ ծրագրի հիման վրա իրական շրջայց է կազմակերպում քաղաքում:
- Եթե թռուցիկներն իսկապես լավ որակի են, աշակերտները կարող են դրանք տրամադրել տեղական զբոսաշրջության գրասենյակի համապատասխան մարմիններին:

Ամփոփում: Աշխարհագրությունը երկրի մասին գիտությունների համակարգ է, որի ժամանակակից հետազոտության օբյեկտը միասնական երկրորդրտն է: Ինչպես յուրաքանչյուր առարկա, աշխարհագրությունը ևս ունի դասավանդման մեթոդիկայի իր առանձնահատկությունները: Աշխարհագրության դասին ցանկալի արդյունքի հասնելու համար ուսուցիչը պետք է կարողանա դասը կազմակերպել ժամանակակից աշխարհագրության և մանկավարժության ձեռքբերումները հաշվի առնելով և համադրելով: Առաջարկվում է դասերի ընթացքում ավելի հաճախ կիրառել դասի անցկացման ոչ ավանդական մեթոդներ, որոնք էլ ավելի կբարձրացնեն դասի արդյունավետությունը և թույլ չեն տա աշակերտին ձանձրանալ:

ՕՐՎԱ ԴԱՍԻ ՊԼԱՆ

Դասարան-9

Առարկա- Հայաստանի աշխարհագրություն

Դասի թեման՝ Սյունիքի մարզ

Դասի տիպը՝ նոր դասի հաղորդում

Չափորոշչային պահանջ՝ գիտելիքներ, կարողություններ և հմտություններ Սյունիքի աշխ. դիրքից, բնակլիմայական պայմաններից և ռեսուրսներից, բնակչությունից ու նրա զբաղմունքից, էկոլոգիական խնդիրները և զարգացման հեռանկարներից: Արժեքային համակարգի ձևավորում:

Նպատակը՝ իմանալ բնական պայմանները, ռեսուրսները և բնակչության սոցիալտնտեսական առանձնահատկությունները:

Խնդիրները՝ կատարելագործել սովորողների գիտելիքները Սյունիքի մարզի վերաբերյալ, կատարելագործել նրանց գործնական կարողությունները:

Ակնկալիքներ-քարտեզի օգնությամբ զբոսաշրջային երթուղի կազմակերպել Սյունիքի մարզի վերաբերյալ, կատարելագործել նրանց գործնական կարողությունները:

Ուսուցման մեթոդներ ու հնարքները՝ մտազրոհի հայտորոշիչ թեստ, համագործակցային, ինքնագնահատում և փոխադարձ գնահատում:

Ուսուցման պարագաները՝ ՏՀՏ, Սյունիքի մարզի քարտեզ, ուրվագծային քարտեզներ՝ ՀՀ մարզերը, մարկերներ, Ա4 ֆորմատի գունավոր թղթեր:

Արժեքային համակարգ- իմանալ և արժևորել իր բնօրրանը, մարզի աշխարհագրական դիրքը, պատմամշակութային հուշարձանները, թվարկի անվանի հերոսներին, նշի մարզի և իր բնակավայրի հիմնախնդիրները

Ներառական և միջառարկայական կապեր՝ բնագիտություն 5-րդ, աշխարհագրություն 7-րդ, հայոց պատմություն:

Դասի ընթացքը.

- կազմակերպական մաս՝ դասարանի կահավորում հաճախումների հաշվառում, խմբերի ձևավորում՝ տերասեռ, տարակազմ, ժամանակավոր
- խթանման փուլ՝ մտազրոհ. հարց ու պատասխանով կատարել հպանցիկ անդրադարձ ՀՀ վարչատարածքային կառուցվածքին:

- Հայտորոշիչ թեստով ամփոփել Սյունիքի մարզի աշխարհագրական բնութագրերը(պատասխանը `այո կամ ոչ)

- 1)Սյունիքի մարզը բնակչության թվով ՀՀ մարզերից ամենափոքրն են-
- 2)Մարզում գերակշռողը գյուղական բնակչությունն է-----
- 3)Սահմանակցում են Ադրբեջանին-----
- 4)Զարգացած է անասնապահությունը-----
- 5)Սյունքիում են գտնվում Նորավանքը և Գնդեվանքը-----
- 6)Մարզում տնտեսության զարգացած ճյուղը արդյունաբերությունն է----
- 7)Սյունքին ամենաանտառաշատ մարզն է
- 8)Սյունիքի մակերևույթը տիպիկ հարթավայրային է -----
- 9)Սյունքի մարզում է գտնվում Տաթևի վանական համալիրը---
- 10)Ունի զբոսաշրջային նշանակություն-----

Յուրաքանչյուրին տալ մեկական հայտորոշիչ թեստ ՀՀ ուրվագծային քարտեզ,որում պետք է նշեն Սյունքի մարզի մարզկենտրոնն ու մյուս քաղաքները:Սովորողներն բացատրել կատարման և գնահատման մեթոդաբանությունը :Հատկացված 5-6 թույլե հետո էկրանին ցուցադրվում է ճիշտ պատասխանները,իսկ աշակերտները կատարում են ինքնագնահատում:Ուսուցիչը հետևում,համակարգում է աշխատանքը,հավաքում լրացված և ինքնաստուգված թերթիկները:

Իմաստի ընկալման փուլ-5-ական աշակերտներից կազմված խմբերին տալ դասագիրք առանձնացված համապատասխան հատվածը,որը 8-10 թույլե ընթերցելուծ հետո յուրաքանչյուր խմբից պատահականության սկզբունքով երկու սովորող ներկայացնում են բանավոր`2-3 թույլեում:Այդ ընթացքում խմբից մի այլ աշակերտ ցույց է տալիս քարտեզին:

Ուսուցիչը վերահսկում համակարգում է խմբային աշխատանքի գործընթացը 23-25 թույլե:

- 1-ին խումբ Սյունիքի տարածքը ,դիրքը, սահմանները,ռելիեֆը,օգտակար հանածոները
- 2-րդ խումբ Սյունիքի մարզի կլիման ,ջրագրությունն ու օրգանական աշխարհը
- 3-րդ խումբ-Սյունիքի մարզի բնակչությունը և նրանց զբաղմունքը
- 4-րդ խումբ մարզիտնտեսության ընդհանուր բնութագիրը,արդյունաբերություն
- 5-րդ խումբ գյուղատնտեսությունը,տրանսպորտը ու ոչ արտադրական ոլորտը

Կշռադատման փուլ- յուրաքանչյուր խումբ իրարից մյուս խմբերին է ներկայացնում երեք հարց այո կամ ոչ պատասխանով 1-նը-2 - րդին, 2-րդը-3րդին, 3րդը-4-րդին, 4րդը 5-րդին, 5-րդը 1-ին,որից հետո կատարվում է փոխադարձ գնահատում:Ուսուցիչը հավաքում է լրացված ու փոխատուցված թերթիկները:

Գնահատում-որպես նոր դաս հիմնական գնահատումը ձևավորող է հայտորոշման,ինքնագնահատման,և փոխադարձ գնահատման ձևերով ,կարելի է որոշ աշակերտներին տալ միավորային գնահատական,հաշվի առնելով նրանց պատասխանների ճշտությունը,խոսքի կուլտուրան ,տեղագրական մոտեցում և այլն:

Տնային հանձնարարություն-սովորել պատմել դասը տեսքում թվարկել Սյունիքի Էկոլոգիական հիմնախնդիրները և առաջարկել լուծումներ

Անդրադարձ- դասից հետո ուսումնասիրել հայտորոշիչ թեստը ուրվագծային քարտեզներին ու փոխադարձ գնահատման թերթիկներին առանձնացնելով սովորողների ուժեղ և թույլ կողմերը:

ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԴԱՍԻ ՕՐԻՆԱԿ

Այժմ դասի օրինակով ներկայացնեն,թե ինչպես են աշակերտների մոտ ձևավորվում հայրենի բնության նկատմամբ,իրենց շրջապատի բնատեսուրսայի ներուժի ռացիոնալ օգտագործման,պահպանության և վերականգնման կարևորությունը:Դա լավագույնը ստացվում է իններորդ դասարանի Հայաստանի աշխարհագրություն դասընթացի

«Սյունիքի մարզ» թեմայի ուսուցման ընթացքում:Կարևորեն մարզի աշխարհագրական դիրքը,բնական և պատմամշակութային հուշարձանները,որպես հանքարդյունաբերության գլխավոր շրջան:Արժեհամակարգին ձևավորում տալիս են նաև հասարակական աշխարհագրություն աշխարհի քաղաքական բաժանում,աշխարհի բնակչություն և կազմ և բազմաթիվ այլ թեմաներ ուսումնասիրելիս: Պետք է դաստիարակել խորը հայրենասիրություն,ձևավորել հայրենիքի,ազգային պետության ու ժողովրդի նկատմամբ ազգային արժանապատվության ու հպարտության,անմնացորդ սիրո ու հարգանքի խոր զգացում: Ներարկել այն գաղափարը ,որ հայրենիքին ու հայոց բանակին ծառայելը պատիվ գործ է:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կատարված հետազոտական աշխատանքի արդյունքում եկանք հետևյալ եզրահանգումներին.

1. Ուսուցչի համար կարևոր է իր պրակտիկ գործունեության վերլուծության, կատարելագործման, ինքնագարգացման, շարունակական կրթության համար գիտամանկավարժական տեսական գիտելիքներից օգտվելու կարողությունը:
2. Փորձը ցույց է տալիս, որ մանկավարժական շատ հիմնախնդիրներ հաջողությամբ լուծելու համար անհրաժեշտ է դրսևորել ստեղծագործական մտածողություն:
3. Արժեքային համակարգի ձևավորման գործում բացառիկ է բարոյական դաստիարակության դերը:
4. Բարոյական զարգացման հիմքը երեխաների մեջ հումանիստական հարաբերությունների ու փոխհարաբերությունների ձևավորումն է:
5. Դպրոցականների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը տեղի է ունենում բոլոր առարկաների դասավանդման ընթացքում:
6. Սեփական գիտելիքների հարստացումը, կարողությունների և հմտությունների դրսևորումը և կոլեգաների հետ համագործակցությունը բացառիկ դեր ունեն սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորման ժամանակ:
7. Միայն այն դեպքում կարելի է արդյունավետ և նպատակալաց ղեկավարել սովորողների զարգացումը, երբ տարվող աշխատանքները կառուցված են նրանց տարիքային առանձնահատկությունների իմացության և դրանց հաշվառման հիման վրա:
8. Աշխարհագրության դասին ցանկալի արդյունքի հասնելու համար ուսուցիչը պետք է կարողանա դասը կազմակերպել ժամանակակից աշխարհագրության և մանկավարժության ձեռքբերումները հաշվի առնելով և համադրելով:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ամիրջանյան Ա., Ա. Ս. Սահակյան, Մանկավարժություն, Երևան , 2005,
2. Կովալյով Ն. Ե, Մանկավարժության տեսություն, Եր., 1977:
3. Հովհաննիսյան Ա., Հարությունյան Վ., Խրիմյան Մ., Խաչատրյան Ս., Բայաթյան Ն., Ալեքսանյան Լ., Պուրուկուրու Վ., Համագործակցային ուսուցում, Երևան, «Անտարես» հրատ., 2006:
4. Барабанщиков А .В , Проблемы педагогической культуры преподавателей вузов (к вопросу о сущности педагогической культуры) // Советская педагогика, 1981
5. Железовская Г. И., Формирование педагогической интеллектуальной культуры // Педагогика, 1995, № 2,
6. Ушинский К. Д., Педагогика, М., 2019, стр. 284 с,
7. Сухумлинский В. А., Избранные педагогические сочинения в 3 т., т. 1,